

Väljaandja:	Kultuuriminister
Akti liik:	määrus
Teksti liik:	algtekst-terviktekst
Redaktsiooni jõustumise kp:	19.05.2019
Redaktsiooni kehtivuse lõpp:	12.11.2020
Avaldamismärge:	RT I, 16.05.2019, 1

Mälestise liikide ja muinsuskaitseala riikliku kaitse üldised kriteeriumid ning muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid

Vastu võetud 15.05.2019 nr 23

Määrus kehtestatakse [muinsuskaitseaduse](#) § 10 lõike 2 alusel.

§ 1. Määruse reguleerimisala

(1) Määrus sätestab muinsuskaitseaduses sätestatud riikliku kaitse eelduse hindamiseks vajalikud üldised kriteeriumid mälestise liikidele ja muinsuskaitsealale ning muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid.

(2) Asi või maa-ala võib vastata mitmele, kuid ei pea vastama igale kriteeriumile. Kriteeriumid võivad olla erineva kaaluga.

§ 2. Riikliku kaitse üldised kriteeriumid

Mälestise ja muinsuskaitseala riikliku kaitse hindamise kriteeriumid, mida kohaldatakse kõikidele mälestise liikide suhtes, on:

- 1) olulisus – hinnatakse kriitilises võrdluses teise analoogse asja või maa-alaga, kus selgub kõrgem väärtus, tähtsus või tähenduslikkus. Olulistel asjadel on määrav roll tavapärasega võrreldes;
- 2) selektiivsus – arvukate samatüübiliste asjade või maa-alade olemasolul kaitstakse esinduslikumaid, paremini säilinud ja kumuleeruva väärtusega asju. Riikliku kaitse kehtestamise püüdlus on ülevaatlik ajastuline, tüpoloogiline, inimloomingu erinevate praktikate, väljenduste ja väärtuste esindatus, kus riikliku kaitse alla võetud asjad või maa-alad esindavad väärtuslikumat osa kultuuripärandist;
- 3) originaalsubstantsi säilivus – arvestatakse asja algupärase kujunduse ja materjali säilivust. Originaalsubstantsi maksimaalne säilivus on oluline, kuid kultuuriväärtus võib olla ka seda kõrgem, mida vähem on originaalsubstantsi säilinud;
- 4) tehniline seisukord – oluline asja või maa-ala kasutust võimaldav asjaolu. Kaitse kohaldamisel on kultuuriväärtus tervikuna tehnilisest seisukorrast olulisem ning halb seisukord ei ole kaitse ala võtmise vastuargument.

§ 3. Ajaloomälestise kriteeriumid

Ajaloomälestise riikliku kaitse hindamise kriteeriumid on:

- 1) tähtsus ajaloo protsessis – hinnatakse ehitise seost oluliste ajaloo protsesside ja sündmustega Euroopa, Eesti või piirkonna tasandil või Eesti ajaloos olulist osa etendanud sündmustega (hooned, mis on seotud Eesti Vabariigi tekkega või kus on paiknenud valitsusasutused nagu Riigikogu, valitsus, omavalitsused ja põhiseaduslikud institutsioonid) või on märgiline kogukonna kujunemises (rahvusliku ärkamise, kultuurilise, kogukondliku või majandusliku ühistegevusega seotud hooned, ühistegevuse korras ehitatud seltsimajad ning ühistute hooned) või hariduskorralduses (koolihooned, sealhulgas esimeste eesti kõrgkoolide peahooned, mis on mänginud olulist rolli ühiskonna arengus). Asjakohasel juhul tuuakse välja seos arhitektuuriajaloo oluliste protsessidega;
- 2) seos ajalooliste sündmuste või ühiskondlike protsessidega – ajaloolise, kunstilise ja kultuurilise väärtusega monumendid, mälestusmärgid, dekoratiivskulptuurid või muud rajatised, mis on säilinud oma algsel asukohal;
- 3) seos Vabadussõjaga – lahingupaigad, Eesti iseseisvuse eest langenute matmispaigad, taastatud Vabadussõja mälestussambad;
- 4) seos I või II maailmasõjaga (matmispaigad) või metsavendlusega;
- 5) seos Eesti ajaloos olulist rolli mänginud silmapaistvate haridus-, kultuuri-, majandus-, teadus- või riigitegelastega (matmispaigad, hauad, hauatähised);
- 6) seos kalmistukultuuri arenguga – kirikuaiad, kus on säilinud kirikuaiale iseloomulikud ajaloolised rajatised, haljastuselemendid ja/või hauatähised; pärast 1772. aastat kirikutesse ja kirikuaedadesse matmise keeldu rajatud kalmistud, kus on säilinud kalmistule iseloomulikud ajaloolised rajatised, haljastuselemendid ja hauatähised; hauarajatised, -tähised ja -piirded, kabelid, mille on ajalooline, kunstiline või käsitöönduslik väärtus;

- 7) seos ühiskondlike või pärimuslike traditsioonidega;
- 8) osaliselt või täielikult veealune asukoht, mis rõhutab veealuse keskkonna loodud säilimistingimusi ning keskkonna pakutavat erilist elamust (lautrikohad);
- 9) punktide 1–8 hindamisel võetakse arvesse asja või paiga autentsust, tehnilist seisukorda ja säilitatavust.

§ 4. Arheoloogiamälestise kriteeriumid

Arheoloogiamälestise riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

- 1) vanus ja asukoht – muinas-, kesk- ja/või uusajast ajaloolist teavet kandva või sisaldava asja asukoht, mis on ajalise mitmekesisuse ja -kihilisuse näitaja;
- 2) teabe teaduslik väärtus ja ainulaadsus – asi või maa-ala koosneb arheoloogilisest kultuurikihist, mis võib sisaldada ehitusjäänuseid, vrakke, inim- ja loomaluid, arheoloogilisi leide, sealhulgas töö- ja tarbeesemeid, tootmisjääke ja muud, või looduslikest objektidest või ladestustest, mis sisaldavad arheoloogilisi leide, inim- ja loomaluid või muud teaduslikku informatsiooni, mida pole võimalik saada teistest allikatest. Objektid on olulise tähtsusega inimühiskonna mineviku uurimisel, mõistmisel ja tõlgendamisel;
- 3) silmapaistvus ja erilisus – asi on väljapaistev maastikuelement või väljenduvad sellele objekti tüübile iseloomulikud tunnused eriti ilmekalt. Asi on ajaloolise pärimuse või maastikuelemendina käsitletav laiema tähendusega ühiskondliku või kogukondliku paigana;
- 4) funktsiooni järjepidevus – asja algne ja tänapäevane kasutusotstarve kattuvad;
- 5) kajastumine kirjalikes allikates ja hariduslik väärtus – asi, millest on olemas kirjalikult dokumenteeritud ajalooline pärimus või muud kirjalikud allikad, sealhulgas ajaloolised kaardid ja mille kohta on tehtud allikakriitiline analüüs; samuti tervikuna või suures osas läbi uuritud kultuuriväärtusega asi, kuid mis on tervikuna või osaliselt sellest teaduslikel uuringutel tuginevalt rekonstrueeritud;
- 6) säilitatavus – eelistatud on asja säilitamine algses asukohas;
- 7) osaliselt või täielikult veealune asukoht, mis rõhutab veealuse keskkonna loodud säilimistingimusi ning keskkonna pakutavat erilist elamust (upunud vee-, õhu- ja muude sõidukite jäänused koos lasti, sisustuse ja tarbeesemetega; vee alla jäänud muistsed elupaigad, matmiskohad ja muu).

§ 5. Ehitismälestise kriteeriumid

Ehitismälestise riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

- 1) vanus:
 - vanem kui 1710 – Põhjasõja-eelseid ehitisi on säilinud väga vähe. Kõik ehitised, mille ehituskehandist suurem osa pärineb sellest ajast, tunnistatakse üldjuhul mälestiseks;
 - 1710–1870 – tööstusrevolutsiooni- ja raudtee-eelsed ehitised on haruldased ning selle perioodi ehitistest kaitstakse riiklikult neist suurt osa;
 - 1871–1991 – tsariaegseid tööstusrevolutsiooni järgseid ja Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi ehitisi on säilinud suhteliselt palju, Nõukogude Liidu perioodist pärit hooned on säilinud rohkesti, mistõttu riikliku kaitse alla arvatakse neist vaid kõige olulisemad näited;
 - noorem kui 1991 – hoonet kaitstakse riiklikult üksnes väga silmapaistva arhitektuurse väärtuse, -autorluse ja kumuleeruva kultuuriväärtuse korral;
- 2) arhitektuuriväärtus – silmapaistvalt kvaliteetne arhitektuur või maastikuarhitektuur; konstruktiivse, insenertehnilise, materjalikäsitusliku disaini kõrge tase;
- 3) säilivus – rajamisaegne arhitektuurne lahendus ja konstruktsioonid on säilinud võimalikult terviklikult, hilisemad lisandused täiendavad algset;
- 4) autentsus – algupärase arhitektuurse lahenduse ja originaalsubstantsi säilivus, ehitise arengut ja kasutust kajastavate täienduste terviklikkus;
- 5) interjööri või sisseseade säilivus – elu- või ühiskondlike hoonete puhul arvestatakse tervikliku sisekujunduse, tööstushoonete puhul vastava sisseseade olemasolu ja säilivust;
- 6) funktsiooni järjepidevus – ehitise kannab edasi oma algset või hoonet väärtustavat funktsiooni, mis toetab ehitise säilimist. Selle puudumisel arvestatakse üldist kasutuspotentsiaali;
- 7) haruldus – ehitise on vastava liigi, ajastu või ehituskunsti stiili, meistriuskuste, materjalikäsitluse, tehnoloogia või muu sellise silmapaistev näide teatud piirkonnas (Eestis, maakonnas, asustatud punktis);
- 8) tüüpilisus – kunagi levinud ehitise liigi tüüpiline esindaja. Tüüpnäidete korral selgitatakse võrdluses analoogsetega välja paremini säilinud objektid;
- 9) tehnoloogiline uuenduslikkus – esmanäited arhitektuuri ja ehitustehnoloogia arengutest;
- 10) ümbritseva ajaloolise ruumilise (linnaehitusliku või maastikulise) keskkonna säilivus – eelistatakse ehitist, mis on säilinud toetavas keskkonnas. Oluline võib olla iseloomulike kaug- ja lähivaadete olemasolu (kui objekt on kavandatud kindlasse arhitektuursesse situatsiooni) või vaadeldavuse puudumine (kui objekti algne otstarve ei eeldanud vaadeldavust (pelgupaigad, militaarpärand, metsavendlusega seotud paigad));
- 11) terviklikkus ehk ansambliilisus – ehitise kuulub ehitiste terviklikku kogumisse, mis moodustab ansambli, tööstushoonete puhul olulise osa tehnoloogilisest tervikust või on militaarrajatiste puhul osa kompleksist. Asjakohasel juhul, kui tegemist on osaga suuremast tervikust, hinnatakse, kas tervik on säilinud ja kas ehitise on tervikus asendamatu;
- 12) silmapaistev mõju või sümboolne tähendus – ehitise on seotud vastavas kohas asustuse tekke, selle planeeringu ja arenguga ning omab olulist tähendust kohalike eripärade ja ehitustraditsiooni kujundamisel. Ehitise on oma kontekstis tuntud sümbol või silmapaistev maamärk, osa paigamälust ja kogukonna identiteedist;
- 13) tähtsus ajaloooptsessis – ehitise on kaitsealuseks määratud märgiline ehitise või rajatis;
- 14) seos tuntud isikutega – ehitise on projekteerinud tuntud arhitekt, maastikuarhitekt, insener või ehitusmeister. Hoone autor(id) kuulub/kuuluvad Eesti arhitektuuriajaloo väljapaistvate esindajate hulka ja ehitise autori loomingut paremikku. Lisaväärtuseks on ehitise seos teiste ajalooliste isikutega;

15) osaliselt või täielikult veaalune asukoht, mis rõhutab veaaluse keskkonna loodud säilimistingimusi ning keskkonna pakutavat erilist elamust (sadamakohad, sillakohad ja muu);

16) pargi või muu maastikuarhitektuurse objekti mälestiseks tunnistamisel arvestatakse selle ruumilist struktuuri, kompositsiooni ja selle elemente, arhitektuurseid väikevorme ja pargiehitisi, veekogusid, puistu väärtust ja liigilisust ning vaadete süsteemi.

§ 6. Kunstimälestise kriteeriumid

Kunstimälestise riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

1) haruldus – asjal on ajalooline, esteetiline, teaduslik või sotsiaalne tähtsus ning on oma vanuse, liigi, päritolu, materjali, ikonograafia, säilivuse ja muu poolest unikaalne või kuulub väheste teadaolevate või säilinud eksemplaride hulka;

2) kunstiväärtus – arvestatakse asja kõrgetasemelist kunstilist teostust ja tähtsust kunstiajaloos;

3) päritolu – arvestatakse asja seoseid asukohaga ja omandisuhete teadaolevust;

4) vanus – arvestatakse asja teadaolevat vanust. Eestis võib leiduvuse mõttes eriti väärtuslikeks lugeda keskaegsed ja varauusaegsed esemed;

5) säilivus ja terviklikkus – arvestatakse, mil määral on originaalsubstants säilinud või restaureerimise käigus asendatud või asendatav;

6) kuulumine asjade kogumisse – arvestatakse, kas asi kuulub eesmärgipäraselt loodud või tekkinud asjade kogumisse (näiteks kirikuinventar, mööblikomplekt, serviis ja muu);

7) asja valmistaja – arvestatakse, kas valmistaja on asja juures oluline ja kas meister või ettevõtte on äratuntav (märkide, säilinud kataloogide, stiilikriitika või muu sellise alusel);

8) osaliselt või täielikult veaalune asukoht, mis rõhutab veaaluse keskkonna loodud säilimistingimusi ning keskkonna pakutavat erilist elamust;

9) kasutatavus – arvestatakse, kas objekt on kasutusel algsel otstarbel või museaalse objektina, sealjuures on väärtuslikum esimene.

§ 7. Ajaloolise loodusliku pühapaiga kriteeriumid

Ajaloolise loodusliku pühapaiga riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

1) vanus – asja või maa-ala aktiivse kasutamise algus on allikakriitika alusel hinnatud 20. sajandist varasemaks;

2) kirjaliku ja/või pärimusliku teabe olemasolu – asja või maa-ala kohta on olemas ohverdamisele, pühakspidamisele, ravimisele, palvetamisele või muule usulisele või rituaalsele tegevusele viitavad ajaloolised andmed, sealhulgas arhiiviallikad ja ajaloolised kaardid, mille kohta on tehtud allikakriitiline analüüs, ja teadusliku uurimisega tegelevate haridus-, teadus- ja arendusasutuste korraldatud arheoloogilised, etnoloogilised ja folkloristlikud uurimistööd;

3) pärimuse või tavade järjepidevus – objekti kohta on kogukonnas säilinud teave selle kultuuri- ja/või usundiloolise tausta kohta, olenemata objekti tänasest kasutusest.

§ 8. Tehnikamälestise kriteeriumid

Tehnikamälestise riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

1) haruldus – asi, millel on ajalooline, esteetiline, teaduslik-tehniline või sotsiaalne tähtsus ning mis on oma vanuse, liigi, päritolu, materjali, valmistamise tehnoloogia, säilivuse, valmistamise piirkonna vms suhtes unikaalne või kuulub väheste teadaolevate/säilinud eksemplaride hulka. Võib kehtida nii unikaal- kui ka seeriatoodete kohta;

2) vanus – arvestatakse asja vanust, samuti vastavalt vanusele analoogsete asjade teadaolevat leiduvust ja säilivust;

3) päritolu – arvestatakse asja seoseid asukohaga (näiteks tööstusettevõtete sisseseaded, masinad) või kas omandisuhted (näiteks transpordivahendil) on teada. Samuti on oluline, kas asja valmistaja ja valmistamise koha kohta leidub andmeid;

4) seos ajaloos silmapaistvate isikutega – tuntud ajaloolistele isikutele kuulunud asjad (näiteks transpordivahendid, relvad);

5) seos teaduse, tehnika ja tootmise arenguga – teatud ajastutele, ajaloolistele tootmisprotsessidele ja muule iseloomulikud ning insenerimõtlemise arengut kajastavad asjad (näiteks Eestis kitsarööpmelise raudteega seotud objektid, relvad, sõjatehnika, tööstusettevõtete sisseseaded, töövahendid);

6) asja osaliselt või täielikult veaalune asukoht, mis rõhutab veaaluse keskkonna loodud säilimistingimusi ning keskkonna pakutavat erilist elamust.

§ 9. Muinsuskaitseala kriteeriumid

Muinsuskaitseala riikliku kaitse eelduse hindamise kriteeriumid on:

1) säilinud on ajalooline keskkond – annab tunnistust aja jooksul toimunud asustus-, arhitektuuri- ja kultuuriajaloolistest ning ühiskondlikest protsessidest. Ajalooline asustuse muster, tänavate ja/või kruntide või kõlvikute struktuur on maa-alal hästi loetav;

2) mälestiste ja/või väärtuslike ehitiste ja muude inimõjule kujunenud objektide kontsentratsioon maa-alal – ajalooliselt väljakujunenud arhitektuuritraditsiooni (arhitektuuristiil, ehitusmahud ja nende liigendus, ehitus- ja viimistlusmaterjalid, arhitektuursed ja linnaruumi elemendid ning väikevormid) domineerimine maa-alal;

- 3) arheoloogiline kultuurikiht ja selles säilitamist vääriavad ehituskonstruksioonid, -detailid või -elemendid;
- 4) traditsioonilised maastikud, sealhulgas alale iseloomulikud haljastusviisid ja haljasalad, avatud maastikud, väärtuslikud loodusobjektid ja maastikuelemendid;
- 5) terviklikkus – hoonestus moodustab tervikliku linnaehitusliku kogumi ja miljöö, on tajutav tervikuna ning moodustab tähenduslikult seotud keskkonna.

§ 10. Muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid

(1) Muinsuskaitsealal asuvad ehitised jagunevad kolme väärtusklassi:

- 1) väga väärtuslik ehitis;
- 2) väärtuslik ehitis;
- 3) muu ehitis.

(2) Väga väärtuslik ehitis on:

1) muinsuskaitseala või selle arengut iseloomustav ja/või selle ehitustraditsiooni kujundanud ja/või silmapaistva mõjuga ehitis. Väärtusklassi määramisel võib arvestada arhitektuuriväärtust, linnaehituslikku mõju või kuulumist linnaehituslikku tervikusse, vanust, haruldust, tüüpilisust, autentsust ja sümboolset tähendust;

2) säilinud koos ehitusaegse ja põhimahus algupärase interjööri või hilisema arhitektuuriajalooliselt silmapaistva interjööri. Tööstushoone puhul on säilinud funktsioonile vastav algupärane sisseseade. Läbi uurimata, minimaalsete varasemate sekkumistega ning vähese olemasoleva teabega ajalooline ehitis, mille muude väärtuste kumulatiivsus võimaldab eeldada interjööri väärtuslikkust.

(3) Väärtuslik ehitis on muinsuskaitseala iseloomustav ja/või selle ehitustraditsiooni kujundanud ja/või selle arengut mõjutanud ja/või silmapaistva mõjuga ehitis. Väärtusklassi määramisel arvestatakse arhitektuuriväärtust, linnaehituslikku mõju, vanust, haruldust, tüüpilisust, autentsust ja sümboolset tähendust.

(4) Muu ehitis on muinsuskaitsealal asuv ehitis, mis ei vasta käesoleva paragrahvi lõigetes 2 ja 3 kirjeldatud kriteeriumidele.

Tõnis Lukas
Minister

Tarvi Sits
Kantsler